

SYSTÉM LATINSKÝCH VEDLEJŠÍCH VĚT

Jak bylo uvedeno v úvodní kapitole, termínem „**věta**“ se ve výkladech označují nejen struktury obsahující sloveso v určitém tvaru, ale i ve tvaru neurčitým. Mezi vedlejší věty jsou tak zařazeny i akuzativ či nominativ s infinitivem nebo ablativ absolutní či participium spojité. Je-li vhodné odlišit větu s určitým a neurčitým slovesem, používá se termín **participiální konstrukce** nebo **infinitivní konstrukce**. Termín „věta“ se používá nejen pro struktury na úrovni jazyka jako systému, ale i pro konkrétní realizace v promluvě, tedy pro výpovědi.

Termín „**souvětí**“ se používá pro dvě a více souřadně či podřadně spojených vět. Při základním popisu se vychází ze souvětí, které obsahuje jednu větu hlavní a jednu větu vedlejší. Pouze ve výkladech o složitějších souvětích (např. o závislých podmínkových souvětích či nepřímé řeči) se vedle pojmu „**hlavní věta**“ používá také pojem „**věta řídicí**“, který v tomto typu souvětí odlišuje bezprostředně nadřizenou větu od hlavní věty celého souvětí.

Dělení latinských vedlejších vět do jednotlivých kategorií vychází ze stejných principů, které se uplatňují také při popisu jiných jazyků. Věty lze rozdělit na skupiny podle toho, zda obsazují pozice argumentů (tj. předmětu nebo podmětu), atributu (tj. přívlastku) nebo adjunktů (tj. příslovečných určení). První skupina vět se označuje jako **věty obsahové**, druhá jako **věty vztahné** a třetí jako **věty příslovečné**.

Věty **obsahové** se dále dělí na **oznamovací**, **žádací** nebo **tázací**. Kritériem pro přiřazení věty je komunikační funkce vedlejší věty a formální hledisko (např. typ spojky používaný ve větě). S jistým zjednodušením lze říct, že oznamovací věty podávají informaci (mají tedy asertivní komunikační funkci), věty žádací se snaží ovlivnit adresáta (mají komunikační funkci imperativní) a věty tázací vyjadřují otázku (mají komunikační funkci interogativní). Obsahové věty tázací se také označují jako nepřímé otázky. Při zařazení vět k jednotlivým typům se někdy upřednostňuje kritérium formální, jindy komunikační funkce. Akuzativ s infinitivem patří např. ve většině případů mezi věty oznamovací, v některých případech však i mezi věty žádací. Naopak věty po slovesech s významem „bát se“, zařazené mezi žádací na základě formálního kritéria (věta s *ne*), nemají imperativní komunikační funkci.

Věty **příslovečné** se dělí podle významu na věty časové, příčinné (a důvodové), účelové, účinkové, podmínkové, přípustkové a způsobové a srovnávací.

Přehled vedlejších vět

Obsahové	oznamovací žádací tázací
Vztažné	
Přísluvečné	časové účelové účinkové příčinné a důvodové podmínkové přípustkové způsobové a srovnávací

Infinitivní a participiální konstrukce

Jak bylo uvedeno výše, vedle spojkových vět s určitým slovesem se v latině často používají také vedlejší věty se slovesem v neurčitém tvaru. Mezi nejvýznamnější patří infinitivní a participiální konstrukce. Infinitivní konstrukce se jako akuzativ či nominativ s infinitivem uplatňují v rámci obsahových vět oznamovacích a žádacích (viz kapitolu *Infinitivní konstrukce*).

Participiální konstrukce

Participium se v latině vyskytuje v různých typech konstrukcí. Může mít funkci atributu (přívlastku), doplňku po některých slovesech (např. po slovesech vnímání nebo slovesech jako *habere* „pokládat někoho za nějakého“, *reddere* „udělat někoho nějakým“) nebo být ekvivalentem vedlejších vět, nejčastěji s přísluvečným významem.

Pro syntax vedlejších vět jsou důležité zejména případy, kdy má participiální konstrukce přísluvečný významový odstín a je do určité míry ekvivalentem přísluvečné vedlejší věty. Z hlediska začlenění participia do věty se rozlišuje **participium spojité** a **ablativ absolutní**.

Participium spojité (participium coniunctum)

Participium spojité se shoduje s některým z větných členů věty hlavní, nejčastěji s podmětem nebo předmětem. Jako participium spojité se vyskytuje participium

prézentu, perfekta i futura. Na rozdíl od participia s funkcí přívlastku se nevztahuje pouze ke jménu, se kterým se shoduje, ale je samostatným větným členem.¹⁸ Může vyjadřovat různé příslovečné významy, např. časový (1), příčinný (2), podmínkový (3) nebo přípustkový (4). V poklasické latině může participium prézentu a futura vyjadřovat také účel (5).

- (1) *Profectus ex Italia – classem a Brundisio sole orto solvi – , nona diei hora cum omnibus meis navibus Corcyram tenui.* (Liv. 45, 41, 3)
Když jsem odjel z Itálie – vyplul jsem od Brundisia po východu slunce –, zakotvil jsem ve tři hodiny odpoledne se všemi svými lodmi na Korkýře.
- (2) *Consul metuens, ne nimis instando renovaret certamen, signum receptui dedit.* (Liv. 2, 64, 7)
Protože se konzul bál, aby přílišným tlakem na nepřátele znovu nevyvolal boj, dal povel k ústupu.
- (3) *Quis est enim, qui totum diem iaculans non aliquando conliniet?* (Cic. div. 2, 121)
Je někdo, kdo se časem netrefí, hází-li kopím celý den?
- (4) ... *ut oculus, sic animus se non videns alia cernit.* (Cic. Tusc. 1, 27, 67)
... stejně jako oko, tak i duch poznává jiné věci, ačkoliv sám sebe nevidí.
- (5) ... *oratores extemplo ad Attalum veniam fidemque eius petentes miserunt.* (Liv. 32, 16, 13)
...hned k Attalovi poslali vyjednaváče, aby ho žádali o milost a ochranu.

Participium nemá samo o sobě žádný z uvedených významových odstínů, získává ho až v konkrétní větě. V řadě případů lze participium interpretovat různě (např. jako vyjádření příčiny i času). Rovněž hranice mezi participiem s funkcí přívlastku a participiem s příslovečným významem nemusí být vždy ostrá a zřejmá.

Ablativ absolutní

Ablativ absolutní se skládá ze jména a participia prézentu nebo perfekta v ablativu (případně ze dvou jmen nebo jména a adjektiva). Také ablativ absolutní může mít různé významové odstíny, které získává až v konkrétní větě. Podobně jako participium spojitě, mívá ablativ absolutní význam časový (6), příčinný (7), podmínkový (8) nebo přípustkový (9) a obvykle vyjadřuje průvodní okolnost děje ve větě hlavní. Na rozdíl od participia spojitěho však nevyjadřuje účel. Stejně jako u participia spojitěho není interpretace v konkrétním případě vždy jednoznačná.

- (6) *His rebus confectis in Haeduos proficiscitur.* (Caes. Gall. 7, 90, 1)
Když to bylo všechno dokončeno, odešel na území Haeduů.
- (7) *Hac pugna pugnata Romam profectus est nullo resistente.* (Nep. Hann. 5, 1)
Po skončení bitvy vytáhl do Říma, protože tomu nikdo nebránil.

¹⁸ Tarriño Ruiz (2009, s. 473).

- (8) *Maximas vero virtutes iacere omnis necesse est voluptate dominante.* (Cic. *fin.* 2, 35, 117)
Vládne-li rozkoš, musí být všechny velké ctnosti bezmocné.
- (9) *Nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt.* (Cic. *Att.* 7, 11, 3)
Naši kdysi udrželi ve své moci hrad, třebaže byl zbytek města dobyt.

Jméno, které je podmětem ablativu absolutního, nemá v klasické latině funkci jiného větného členu ve větě, do níž je ablativ absolutní začleněn (není např. podmětem či předmětem věty). V případě, že se participium vztahuje k některému z větných členů, nepoužívá se ablativ absolutní, ale participium spojitě. I v textech klasických autorů však lze najít případy, které tomuto pravidlu neodpovídají.

Ablativ absolutní ani participium spojitě nejsou volně zaměnitelné s jakýmkoliv typem vedlejší věty s příslušným významovým odstínem. Participium totiž neumožňuje vyjádřit řadu důležitých významů, které jsou spojeny s konjunktivem (např. nerealitu, potencialitu, odstup od podávané informace apod.) a nemusí být z hlediska významu jednoznačné.

Dominantní participium

V latině se vyskytuje ještě další participiální konstrukce, která se odlišuje od participia spojitěho i ablativu absolutního. Označuje se jako **dominantní participium** nebo jako **konstrukce ab urbe condita**. Skládá se rovněž ze jména a participia, které se s ním shoduje. Konstrukce může mít funkci podmětu, předmětu, přívlastku i příslovečného určení.

Zatímco participium spojitě lze vypustit, aniž by byl vážně narušen význam věty, u dominantního participia to možné není. Participium spojitě se pojí se jménem, které může být z hlediska významu součástí věty i bez participia. Jméno s dominantním participiem naproti tomu tvoří jeden celek, v němž je z hlediska významu důležitější děj vyjádřený participiem. Po vypuštění participia je proto jméno bez participia s významem věty neslučitelné.

Jako příklad se uvádí¹⁹ *occisus dictator* ve větě (10) a *pater occisus* ve větě (11). Vypustí-li se *occisus* ve spojení s *dictator*, vznikne věta s nepřijatelným významem **Dictator facinus pessimum videretur* „Diktátor se zdál nejhorším zločinem“. Při vypuštění *occisus* ve spojení *pater occisus* se sice celkový význam změní (*iaceret pater* „otec ležel“), není však zcela nepřijatelný. *Occisus dictator* je tedy participium dominantní, kdežto *pater occisus* participium spojitě.

- (10) *...cum occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur...* (Tac. *ann.* 1, 8, 6)
...protože zabítí diktátora Caesara pokládali jedni za nejhorší zločin a druzí za nejlepší čin...

¹⁹ Pinkster (1990, s. 160–161).

- (11) *Prope hunc [sc. vicum Ciprium] vicus sceleratus, dictus a Tullia, Tarquini Superbi uxore, quod ibi cum **iaceret pater occisus**, supra eum carpentum mulio ut inigeret, iussit.* (Varro *ling.* 5, 32)

A blízko něj je ta zločinná vesnice pojmenovaná podle Tullie, manželky Tarquinia Superba, protože když tam na zemi ležel zabitý otec, přikázala, aby na něj najel vozka s povozem.

